

dr Ernest Szum

e-mail: e.szum@interia.eu

<https://orcid.org/0009-0009-1091-2656>

Żydowski Klub Sportowy „Makkabi” Biała Podlaska

The Jewish Sports Club “Makkabi” Biała Podlaska

Summary

This article presents the history of the Jewish Sports Club „Makkabi” Biała Podlaska. It is a topic hitherto undescribed in Polish sources. The activities of the Biała Podlaska Jewish Sports Club „Makkabi” are contextualised against the background of physical culture amongst Polish Jews. The chronological scope of the article primarily covers the period from Poland’s regaining of independence in 1918 to its subsequent loss during World War II, although it also touches upon the preceding years of the Second Polish Republic. The article presents the origin of ideas and practices within the sphere of physical culture among the Jewish diaspora in Poland, as well as the process of its formation in earlier times. Jewish sport is presented as an intangible element of this ethnic group’s culture, contributing to the strengthening of identity and social position within the Second Polish Republic. The physical culture of Polish Jews is examined against the backdrop of the general characteristics of Jewish life in Poland during this period.

Keywords: Jewish Sports Club „Makkabi” Biała Podlaska; Jewish sports clubs in the Second Polish Republic; Polish Jewish sports organisations; Jewish physical culture; sociology of sport

Streszczenie

W artykule zaprezentowano dzieje Żydowskiego Klubu Sportowego „Makkabi” Biała Podlaska. Do tychczas były one w polskich źródłach nieopisane. Funkcjonowanie białskiego ŻKS „Makkabi” zostało w niniejszym tekście przedstawione na tle całości kultury fizycznej polskich Żydów. Zasadniczo zakres chronologiczny artykułu stanowi okres od odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 roku do jej ponownej utraty wskutek II wojny światowej, chociaż uwzględnia również kilka lat poprzedzających odrodzenie Rzeczypospolitej. W tekście zarysowano również genezę idei i praktyki w sferze kultury fizycznej diaspory żydowskiej na ziemiach polskich oraz szkieletowo przedstawiono proces jej kształtowania się w czasach wcześniejszych. W opracowaniu zaprezentowano żydowski sport jako niematerialny element kultury tej grupy etnicznej, służący również wzmocnieniu tożsamości i pozycji społeczności żydowskiej w II Rzeczypospolitej. Kulturę fizyczną polskich Żydów przedstawiono na tle ogólnej charakterystyki życia tej społeczności w Polsce omawianego okresu.

Słowa kluczowe: Żydowski Klub Sportowy „Makkabi” Biała Podlaska; żydowskie kluby sportowe w okresie II RP; organizacje sportowe Żydów polskich; kultura fizyczna Żydów; socjologia sportu

Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie dotychczas niepoddanych naukowej analizie, a w polskojęzycznych źródłach nieopisanych, dziejów Żydowskiego Klubu Sportowego „Makkabi” Biała Podlaska, a także ukazanie historii klubu w ujęciu strukturalno-funkcyjnym, na tle ogólnej charakterystyki życia społeczności żydowskiej w ostatnich latach zaborów oraz w Polsce okresu II Rzeczypospolitej. Ponadto prezentacja przedmiotu badań — genezy, rozwoju i kresu działalności białskiego „Makkabi” — w szerszej perspektywie ma posłużyć powiększeniu obszaru wiedzy o kulturze fizycznej polskich Żydów w omawianym przedziale czasowym.

„Odrodzenie fizyczne narodu” i „muskularny judaizm”

Organizacyjne formowanie żydowskiej kultury fizycznej w Europie rozpoczęło się na przełomie XIX i XX wieku. Było efektem niezależnej potrzeby tego czasu, ale stanowiło także reakcję na stopniowe dyskryminowanie Żydów w istniejących ówczynie robotniczych i mieszczańskich organizacjach sportowych proveniencji chrześcijańskiej. Powstawanie zrzeszeń sportowych, jako zinstytucjonalizowanej formy żydowskiej aktywności fizycznej, było więc niejako odpowiedzią na rozwijające się zjawisko antysemityzmu. Zatrzymało mniej lub bardziej zaawansowany proces asymilacji Żydów w życiu społecznym krajów, w których stanowili mniejszość. Jednak w wielu środowiskach żydowskich panowało wówczas przekonanie, że sukcesy organizacji i sportowców pochodzenia żydowskiego spowodują znaczące zniwelowanie lub nawet zanik problemu antysemityzmu.

Na przebieg procesu kształtowania się kultury żydowskiej na ziemiach polskich, w tym również kultury fizycznej, istotny wpływ miał ruch syjonistyczny. Syjonizm zdecydowanie akcentował rolę wychowania fizycznego jako ważnego czynnika urzeczywistniającego ambicje mniejszości żydowskiej w Polsce¹. Powstawanie i rozwój organizacji krzewiących kulturę fizyczną Żydów były więc swoistymi wyznacznikami wspólnotowej tożsamości — narodowej i terytorialnej, ale również klasowej. Podczas kongresu syjonistycznego w 1898 roku pojawiły się m.in. takie hasła jak: „odrodzenie fizyczne narodu” i „muskularny judaizm”. Autorem tych sformułowań był jeden z twórców ideologii syjonizmu lekarz i filozof Maximilian Nordau².

Pojęcie „muskularnego judaizmu” zostało zapożyczone ze stworzonej przez Charlesa Kingsley’a i Thomasa Hughesa koncepcji „muskularnego chrześcijaństwa”, skon-

¹ J. Rokicki, *Początki żydowskich organizacji sportowych*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego”, 1998, nr 4, s. 62.

² D. Blecking, *Marxismus versus Muskeljudentum. Die jüdische Sportbewegung in Polen von den Anfang bis nach dem Zweiten Weltkrieg*, „Sport Zeit”, 1 (2001), Nr. 2, s. 31-52.

struowanej przez nich na styku myśli z zakresu kultury fizycznej, polityki i religii. Propagowali oni pogląd, iż czynne uczestnictwo w kulturze fizycznej poprzez sport może przyczynić się nie tylko do zwiększenia sprawności i kształtowania charakteru, lecz także do dojrzałości społecznej i rozwijania religijnej moralności. Sam termin „muskularne chrześcijaństwo” został użyty oficjalnie po raz pierwszy w 1857 roku przez prawnika Thomasa C. Sandarsa³.

Według koncepcji „muskularnego judaizmu” rozwój kultury fizycznej zmierzał do hartowania ciał, umysłów i ducha Żydów oraz wzmacniania narodowej dumy. Miał kreować silnych i sprawnych ludzi, a przy tym również wyedukowanych liderów społeczności, co w efekcie miało skutkować podwyższaniem ogólnej kondycji i siły narodu. Sportowe zawody organizacji żydowskich, którym towarzyszyły określone symbole i ideologia, dla Żydów stanowiły znaczące narzędzie służące celebracji poczucia narodowej tożsamości. Zwycięstwa w rywalizacji sportowej miały na celu także zapewnienie przedstawicielom mniejszości żydowskiej chwały oraz szacunku reszty społeczeństwa.

Umożliwiający odrodzenie fizyczne „muskularny judaizm” miał przygotować fundament do stworzenia silnego narodu. Miał to być naród zdolny do budowy i obrony własnego państwa. Hasła ruchu i stojąca za nimi idea stały się impulsami do powstawania żydowskich organizacji sportowych na całym świecie. Ich intensywny rozwój skutkował tym, że już na początku XX wieku pojawiły się w społeczności żydowskiej próby zawiązania ogólnoeuropejskich organizacji krzewiących kulturę fizyczną, najczęściej w formie sportu lub turystyki⁴.

Najważniejszą dyscypliną sportową dla propagatorów koncepcji „muskularnego judaizmu” okazała się piłka nożna. Jako powszechnie uprawiana aktywność egalitarna, stosunkowo tania i łatwo dostępna, znakomicie wypełniała jego główną ideę. Rozbudzała zainteresowanie kulturą fizyczną dużej liczby młodych ludzi, pochodzących zarówno ze środowisk robotniczych i mieszczańskich, jak i inteligentkich⁵.

W pierwszych dekadach XX wieku propagatorem starań o wysoki poziom żydowskiej kultury fizycznej był rabin i działacz społeczny Abraham Izaak Kuk. Stanowczo sprzeciwiał się wciąż pokutującemu wśród Żydów twierdzeniu, że ciało jest tylko na służbie duszy. Głosił pogląd, że zdrowe ciało jest równie ważne, ponieważ gwarantuje zdrowie duszy⁶. Propagowane przezeń idee dotyczące kultury fizycznej Żydów były bardzo popularne we wschodniej Europie, także na ziemiach polskich. Ich fun-

³ D.E. Hall, *Muscular Christianity. Embodying the Victorian Age*, Cambridge 2006, s. 7.

⁴ J. Rokicki, *Żydowski ruch sportowy i turystyczny w Polsce w pierwszej połowie XX wieku*, „Dzieje Najnowsze”, 39 (2007), z. 1, s. 115-119.

⁵ B. Wilczyńska, *Święta wojna*, „Znak”, 2015, nr 716, s. 82-87.

⁶ P. Johnson, *Historia Żydów*, tłum. M. Godyń, M. Wójcik, A. Nelicki, Kraków 1998, s. 112-113.

damentem były stworzone jeszcze w antycznej Grecji humanistyczne koncepcje paidei (gr. wychowanie, wykształcenie) oraz kalokagatii (gr. piękny i dobry). Wiązała się z nimi konieczność uzyskania nie tylko określonego poziomu sportowego i pozyskania teoretycznej wiedzy z zakresu kultury fizycznej, lecz także wrażliwość estetyczna oraz dojrzałość społeczna i moralna.

W tym czasie w Palestynie intensywnie gromadzili się żydowscy uchodźcy, również z krajów o bogatych tradycjach w obszarze kultury fizycznej. Zaczęły tam powstawać pierwsze powszechne związki sportowe „Makkabi” (hebr. „młot”) oraz „Hapoel” (hebr. „robotnik”). Sport żydowski od początku powiązany był z polityką. Każda ówczesna partia miała swoją wizję kultury fizycznej i dążyła do jej realizacji. Socjalistyczny Bund popierał sport robotniczy. Promował więc oparte na kolektywnej współpracy dyscypliny zespołowe. Pierwsza połowa XX wieku była okresem, kiedy Żydzi szczególnie zafascynowali się piłką nożną. Dyscyplina ta w całej Europie stała się wówczas najliczniej uprawianą formą aktywności fizycznej. Była także najchętniej oglądaną konkurencją sportową i stanowiła swego rodzaju symbol nowych czasów. Żywo odpowiadała na zapotrzebowanie społeczne wynikające z intensywnie zachodzących procesów urbanizacji i industrializacji. Stała się wyznacznikiem wspólnotowych tożsamości — klasowych, terytorialnych, narodowych⁷.

Pierwszym żydowskim stowarzyszeniem sportowym o zasięgu europejskim był powstały w Berlinie w 1903 roku, a w zarysie postulowany już w 1889 roku przez Maxa Mandelstama Żydowski Związek Gimnastyczny (Jüdische Turnerschaft). Skupiał 27 żydowskich zrzeszeń propagujących, organizujących i wspierających kulturę fizyczną. Przetarł szlaki dla powstających w wielu krajach sportowych klubów „Makkabi” i „Hapoel”. Po przerwie w działalności spowodowanej I wojną światową i wznowieniu aktywności po jej zakończeniu, w 1921 roku został przekształcony w Światowy Związek „Makkabi” (Maccabi World Union)⁸. Nazwa nawiązuje do żydowskiego powstania bohaterkich Machabeuszy, które miało miejsce jeszcze w starożytnej Judei. Stało się ono czczonym przez współczesnych żydowskich sportowców symbolem odrodzenia i walki⁹. Z tego względu określano ich również mianem „Machabeuszy sportu”.

Co ciekawe, pierwsze żydowskie towarzystwo gimnastyczne na ziemiach polskich — początkowo o niewielkim zasięgu lokalnym — powstało jeszcze w 1898 roku w Bielsku Podlaskim. W 1903 roku oficjalnie weszło w struktury organizacyjne

⁷ B. Wilczyńska, *Święta wojna*, s. 82–87.

⁸ K. Śmiechowski, M. Niewczas, *Powstanie i rozwój żydowskiego ruchu sportowego na ziemiach polskich do roku 1918*, „Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego”, 2005, nr 1–2, s. 74; K. Śmiechowski, *Powstanie i rozwój struktur sportu żydowskiego na ziemiach polskich (1896–1939)*, w: M.W. Bleda i in., *Machabeusze sportu. Sport żydowski w Krakowie*, Kraków 2012, s. 44; tenże, *Utworzenie Wszechświatowego Związku „Makkabi” i Igrzyska Makkabejskie*, „Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego”, 2005, nr 1–2, s. 65–66.

⁹ P. Johnson, *Historia Żydów*, s. 112.

Żydowskiego Związku Gimnastycznego. Z kolei w 1901 roku we Lwowie rozpoczęło działalność Stowarzyszenie Gimnastyczne „Dror”, a rok później podobne w Krakowie. Zrzeszenia te działały również na poziomie lokalnym. W 1912 roku weszły w skład Żydowskiego Związku Gimnastycznego i rozszerzyły swoją działalność¹⁰.

„Muskularny judaizm” w Polsce

Pierwsze żydowskie organizacje na ziemiach polskich zajmujące się kulturą fizyczną powstawały jeszcze w okresie rozbiorów. W zaborach austriackim i rosyjskim rozpoczęły działalność kluby sportowe powstałe w ramach struktur „Makkabi” i „Hasmonea”, jak np. utworzony w 1908 roku klub piłkarski „Hasmonea” Lwów¹¹.

W grudniu 1916 roku odbył się w Łodzi I Zjazd Stowarzyszeń Żydowskich, co było efektem wciąż rosnącej ich liczby. Podczas obrad powołano m.in. Centralny Związek Żydowskich Towarzystw Gimnastyczno-Sportowych. W czasie drugiego zjazdu, który odbył się w tym samym mieście na krótko przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości w dniach 12–14 sierpnia 1918 roku pod egidą Związku, uroczystie przeprowadzono oficjalne zawody lekkoatletyczne¹².

W wolnej już Polsce siedzibą organizacji została Warszawa (w 1921 roku), gdzie Związek ulokowany był aż do wybuchu II wojny światowej. Zmieniła się tylko nazwa organizacji, która w późniejszym okresie nosiła miano Żydowskiej Rady Wychowania Fizycznego Rzeczypospolitej Polskiej. W ramach jej struktur niezmiennie funkcjonował Komitet Wykonawczy oraz komisje: techniczna, lekarsko-sanitarna, finansowa, filologiczna i literacko-agitacyjna. Podział terytorialny obejmował 41 okręgów¹³. Głównym celem organizacji było propagowanie kultury fizycznej, a przede wszystkim sportu — amatorskiego i wyczynowego, w diasporze żydowskiej na obszarze całego ówczesnego państwa polskiego.

W okresie międzywojennym mniejszość żydowska w Polsce liczyła około 3 mln osób, co stanowiło 10% ogółu obywateli polskich. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości i utworzeniu struktur państwowych, zamieszkujący młode polskie państwo Żydzi chętnie zrzeszali się w nowo powstających organizacjach różnego rodzaju: partiach politycznych, stowarzyszeniach społecznych, zrzeszeniach kulturalnych oraz krzewiących kulturę fizyczną¹⁴.

---

¹⁰ K. Śmiechowski, *Powstanie i rozwój struktur sportu żydowskiego*, s. 44.

¹¹ U. Kowieska, *Działalność żydowskich klubów sportowych w II Rzeczypospolitej*, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1999, nr 1-2, s. 87-93.

¹² Zob. A. Bogusz, *Żydowskie stowarzyszenia sportowe Łodzi 1897-1939*, Łódź 1992.

¹³ U. Kowieska, *Działalność żydowskich klubów sportowych w II Rzeczypospolitej*, s. 87-93.

¹⁴ E. Małolepszy, T. Drozdek-Małolepsza, *The State of Research on the History of Jewish Minority Sports in Poland in the Interwar Period*, „Scientific Review of Physical Culture”, 3 (2013), no. 2, s. 65-82.

Żydowski ruch sportowy, podobnie zresztą jak polski, rozwijał się w dwóch kierunkach: stricte robotniczym i ogólnomiejskim. Podział taki istniał również w polskim ruchu sportowym, na którym organizacje żydowskie strukturalnie i funkcjonalnie się wzorowały. W sferze kultury fizycznej najwięcej klubów sportowych skupiał Związek Robotniczych Stowarzyszeń Sportowych. Znaczącą organizacją było także Stowarzyszenie Robotnicze Wychowania Fizycznego „Jutrznia”¹⁵.

Najpopularniejszą dyscypliną sportu w społeczności żydowskiej zdecydowanie była piłka nożna. Istniały i aktywnie działały 164 kluby sportowe, prowadzące intensywne szkolenia dla zawodników i działaczy. Systematycznie uczestniczyły one w ogólnopolskich rozgrywkach w tej dyscyplinie. Ponadto w dziewiętnastu klubach uprawiano boks, w dziesięciu pływanie, w siedmiu kolarstwo, w sześciu tenis ziemny, w pięciu sporty motocyklowe, a w jednym łyżwiarstwo. W większości klubów obecny był także tenis stołowy, którego powszechny charakter wzmacniał fakt, że stoły do gry znajdowały się w bardzo wielu lokalach partyjnych organizacji młodzieżowych. Dużą popularnością cieszyły się również wszystkie dyscypliny lekkoatletyczne. Natomiast ze sportów zimowych: narciarstwo zjazdowe i biegowe, łyżwiarstwo oraz hokej¹⁶.

W sferze turystyki Żydowskie Towarzystwo Krajoznawcze szeroko propagowało różne jej formy, a także intensywnie rozwijające się krajoznawstwo. Skutkowało to np. wzrostem zainteresowania kajakarstwem. W wyniku działalności towarzystwa podnoszące poziom kultury fizycznej różnorodne formy aktywnego odpoczynku po pracy — jak turystyka i sport amatorski, były wśród ludności żydowskiej coraz bardziej popularne. Świadczą o tym zapisy w statutach wielu organizacji żydowskich, umieszczających w nich punkty mówiące wręcz o konieczności prowadzenia systematycznej działalności w zakresie kultury fizycznej¹⁷. Sport uprawiany był przez przedstawicieli wszystkich warstw społecznych, natomiast turystyka popularniejsza była w kręgach inteligenckich.

Większość żydowskich organizacji sportowych w Polsce należała do Związku Robotniczych Stowarzyszeń Sportowych. Mimo że przedstawiciele mniejszości żydowskiej uprawiali niemal wszystkie możliwe dyscypliny, to przez młodzież żydowską najczęściej wybierane były konkurencje lekkoatletyczne¹⁸. Żydowskie kluby sportowe w zdecydowanej większości uczestniczyły w imprezach i zawodach sportowych organizowanych w ramach systemu polskich związków sportowych. Żydowskie or-

¹⁵ U. Kowieska, *Działalność żydowskich klubów sportowych w II Rzeczypospolitej*, s. 87-93.

¹⁶ R. Urban, *Sport żydowski*, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1999, nr 1-2, s. 132-133.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ H. Laskiewicz, *Sport robotniczy*, t. 6: *Robotnicza kultura fizyczna w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa 1971.

ganizacje sportowe chętnie nawiązywały kontakty, a później także stałą współpracę z polskimi odpowiednikami¹⁹. W latach 30. XX wieku żydowscy aktywiści społeczni tworzyli w większych miastach Polski żydowskie organizacje krzewiące kulturę fizyczną.

W żydowskim ruchu sportowym w Polsce w okresie od 1920 do 1932 roku nad jego całością czuwał warszawski Związek Towarzystw Gimnastycznych i Sportowych „Makkabi”. W kontekście społecznym i politycznym nazwę tę jednoznacznie utożsamiano z ruchem syjonistycznym. Idealizm syjonizmu potrzebował realnych bohaterów i mieli nimi być m.in. sportowcy. Pod patronatem związku organizowano mistrzostwa klubów żydowskich w różnych dyscyplinach sportowych²⁰.

W dwudziestoleciu międzywojennym dochodziło do zrzeszania się klubów żydowskich także w innych organizacjach centralnych. Było to powodowane przede wszystkim istotnymi różnicami natury społecznej i politycznej, które nierzadko dzieliły społeczność żydowską. W okresie tym funkcjonowało aż siedem żydowskich central sportowych. Oprócz związku „Makkabi” do Polskiego Związku Lekkiej Atletyki zgłoszone były: Żydowska Rada Wychowania Fizycznego RP, Żydowskie Akademickie Stowarzyszenie Sportowe, Żydowskie Robotnicze Stowarzyszenia Sportowe „Jutrznia”, Żydowskie Robotnicze Stowarzyszenia Wychowania Fizycznego „Gwiazda”²¹.

W 1937 roku naczelna organizacja sportu żydowskiego „Makkabi” zrzeszała 250 klubów i około 45 tys. osób. Ponadto istniały jeszcze trzy nienależące do związku robotnicze organizacje sportowe, liczące około 5 tys. członków. Były to: „Gwiazda”, „Hapoel” i „Jutrznia”. Podstawowym celem działalności żydowskich organizacji sportowych było podniesienie poziomu kultury fizycznej i ogólnej sprawności społeczności żydowskiej. W tym względzie ważny aspekt stanowiło przygotowanie jej członków do obowiązków obronnych i zadań wojskowych. Kwestia ta była eksponowana w założeniach ideowo-wychowawczych wszystkich założeń programowych żydowskich organizacji sportowych, a w szczególności młodzieżowych²².

Żydowski sport był w dwudziestoleciu międzywojennym najlepiej zorganizowaną działalnością w zakresie kultury fizycznej wśród mniejszości narodowych w Polsce. Zarówno amatorski, jak i wyczynowy, sport mniejszości żydowskiej organizacyjnie najlepiej rozwinięty był w województwach centralnych i wschodnich II Rzeczypospolitej.

---

¹⁹ Zob. J. Tomaszewski, *Zarys dziejów Żydów w Polsce w latach 1918–1939*, Warszawa 1990, s. 71.

²⁰ Zob. J. Selzer, *Renesans sportu żydowskiego*, w: *Almanach żydowski*, Lwów 1937, s. 327–328.

²¹ S. Zaborniak, P. Król, *Pogranicze mniejszości narodowych: niemieckiej, ukraińskiej i żydowskiej w kulturze fizycznej w Polsce przed 1939 r.*, „Kultura Fizyczna”, 12 (2013), nr 1, s. 41–57.

²² Tamże.

W skali międzynarodowej największymi imprezami żydowskimi związanymi z kulturą fizyczną były ogólnosiwiatowe Olimpiady Machabejskie, czyli igrzyska sportowe Wszechświatowego Związku Żydowskich Towarzystw Gimnastyczno-Sportowych „Makkabi”. Popularnie zwane były „Makabiadami”, ponieważ ich inspiratorem i głównym organizatorem był związek „Makkabi”. Prawo uczestnictwa w Olimpiadach Machabejskich przysługiwało wyłącznie Żydom. Igrzyska letnie i zimowe zostały formalnie zaakceptowane przez Międzynarodowy Komitet Olimpijski, a ich programy i regulaminy zatwierdzone²³.

Cele organizacji imprez były zróżnicowane. Z jednej strony wiązały się ściśle z podnoszeniem kultury fizycznej, z drugiej miały charakter *stricte* społeczny, jak podtrzymywanie wspólnej tożsamości rozproszonych po całym świecie Żydów. Ponadto pielęgnowały także wspólnotowe tradycje i zjednoczenie ich wyznawców wokół idei narodowej.

Bialska filia „Maccabi”

W Białej Podlaskiej, położonej na południowych kresach Podlasia, nieopodal ziem poleskich, lubelskich i mazowieckich, zrzeszenie żydowskich sportowców *de facto* zaistniało stosunkowo wcześniej. Miało to miejsce w 1916 roku, a więc jeszcze dwa lata przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości. W tym samym czasie za linią wschodniego frontu I wojny światowej, w wołyńskiej Kostiuchnówce, żołnierze Piłsudskiego powołali do życia jeden z najważniejszych klubów piłkarskich w polskiej historii — Legię (reaktywowaną cztery lata później w stolicy Polski). Nawet w Lublinie pierwsze żydowskie stowarzyszenie sportowe powstało dopiero na przełomie lat 1917 i 1918. Było to Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe „Szimszon”²⁴. Tak więc jesienią 1916 roku dwaj członkowie bialskiego oddziału organizacji syjonistycznej, Mosze Rubinsztein i Mendel Kawe, postanowili utworzyć w Białej Podlaskiej oddział żydowskiego powszechnego związku sportowego „Makkabi”²⁵.

Działacze zebrali młodych białczan narodowości żydowskiej zainteresowanych aktywnością fizyczną. Wyjaśnili im znaczenie idei „Makkabi” i zaproponowali utworzenie w mieście filii związku. W efekcie w jednym z lokali należących do bialskiej gminy żydowskiej zwołano inicjacyjne spotkanie młodzieżowej grupy żydowskich entuzjastów sportu. Obecni na zebraniu utworzyli grupę inauguracyjną. W jej skła-

²³ Tamże, s. 54.

²⁴ *O historii żydowskiego sportu w Lublinie*, z P. Nazarukiem rozmawia A. Rozwałka, 9.04.2018, <https://radio.lublin.pl/2018/04/o-historii-zydowskiego-sportu-w-lublinie/> [dostęp: 11.02.2021].

²⁵ N. Wineberg, *Maccabi*, w: *Sefer Biala Podlaska*, red. M.J. Feigenbaum, Buenos Aires 1953 (reprint Tel Awiw 1961), s. 238.

dzie znaleźli się: Abraham Leberberg, Bucze Finkelsztein, Abusz Lieberman, Bunim Rubinsztein, Jakow Zeidman i Nachman Wineberg²⁶. Ten ostatni jest autorem pisemnej informacji o tym wydarzeniu (wspólnie z Eliezerem Ajdeltaczem i Dowem Rubinszteinem).

Oficjalnie powstały w ten sposób bialski oddział organizacji „Makkabi” powołał w swojej strukturze wielosekcyjny Żydowski Klub Sportowy „Makkabi” Biała Podlaska. Jak podsumował N. Wineberg: „Podjęliśmy się zadania zorganizowania tego ruchu i udało nam się”²⁷. Organizacja sportowa szybko przyciągnęła w swoje szeregi wciąż rosnące grono młodych ludzi. Wśród pierwszych członków zrzeszenia było zarówno wiele młodzieży pracującej, jak i jeszcze się uczącej. Początkowo w klubie nie było podziału na kategorie wiekowe, ponieważ wiek sportowców był w miarę zbliżony²⁸.

W szeregi organizacji przyjmowano bez wyjątku wszystkich chętnych członków społeczności żydowskiej miasta, zarówno mężczyzn, jak i kobiety. Jednak mimo posiadania przez obie płcie równych statusów i pełni praw członkowskich, sportowe zajęcia treningowe i niektóre zawody odbywały się osobno. Każdy członek „Makkabi” po ukończeniu 18 lat zobligowany był do wnoszenia składek składających się na budżet umożliwiający realizowanie statutowych celów.

Jako że państwo polskie wówczas nie istniało jako podmiot w sferze politycznej, to formalnie bialskie „Makkabi” zostało ulokowane w strukturze administracyjnej zaborcy. Bialską filię organizacyjnie przyporządkowano do warszawskiego oddziału związku. Dzięki temu do Białej Podlaskiej przybywali instruktorzy z Warszawy. Prowadzili w mieście różnego rodzaju specjalistyczne kursy i szkolenia w zakresie kultury fizycznej. Ponadto współpracowali z trenerami. Bialska „Makkabi” mogła też dzięki temu uczestniczyć w zawodach organizowanych przez oddział warszawski²⁹.

Nowym bardzo entuzjastycznie nastawionym i sprawnie działającym członkiem bialskiej organizacji „Makkabi” został Jakub Szeinman. Szybko przejął rolę lidera i „siły napędowej” nowo powstałego klubu. Sprowadzał członków rekrutujących się spośród miejscowej młodzieży pracującej w bialskich manufakturach, a także rzemieślników z okolicznych miejscowości. W organizacji znajdowali się oczywiście także przedstawiciele żydowskiej inteligencji, którzy weszli w skład zarządu klubu³⁰.

Wśród aktywnych członków bialskiej organizacji większość stanowili ludzie młodzi i bardzo młodzi. Jednak pojawiło się również kilka starszych osób z doświadcze-

---

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże.

niem zdobytym już w klubach sportowych państw zaborczych. Wykorzystując ich wiedzę, w strukturze białskiego ŻKS „Makkabi” utworzono początkowo sekcję piłki nożnej, boksu i gimnastyczną, a nieco później lekkoatletyczną i piłki siatkowej. W dalszej kolejności — latem 1917 roku — powstała sekcja sportów wodnych, dzieląca się na pływacką i wioślarską³¹.

Latem spędzanie czasu wolnego przez mieszkańców Białej Podlaskiej w dużej mierze koncentrowało się nad płynącą przez miasto rzeką Krzną. Chętnie trenowali tam również miejscowi sportowcy, zarówno chrześcijańscy, jak i żydowscy, i nie tylko członkowie sekcji sportów wodnych. Szczególnie w soboty i niedziele nad jej brzegami było tłumnio. Rekreacji sprzyjały rozlokowane od położonego po zachodniej stronie miasta mostu wojskowego, aż poza most kolejkowy na przeciwnym krańcu. Na tej przestrzeni znajdowały się trzy ośrodki z kąpieliskami — tzw. łązienki: przy moście wojskowym zarządzane przez miejscową filię organizacji „Strzelec”, w centrum gimnazjalne (zwane od osoby prowadzącej „U Michała”), a przy moście kolejkowym podoficerskie. Każde z nich miało wydzielone baseny. Przy kąpieliskach funkcjonowały również cieszące się dużą popularnością wypożyczalnie kajaków, każda posiadała około 40 sztuk. Dysponowały również innym sprzętem pływającym oraz służącym do gier i zabaw. Niekiedy na rzece organizowano wyścigi kajakowe. Wypoczywający nad wodą mogli posilać się w usytuowanych przy kąpieliskach bufetach. W łązienkach „Strzelca” i podoficerskich często koncertowały miejskie orkiestry. W soboty i niedziele oraz przy różnych okazjach nad wodą organizowano też zabawy taneczne. Na wysokości kąpieliska „Strzelca”, na przeciwnym brzegu Żyd nazwiskiem Kamień wynajmował garażowane tam różnego rodzaju łodzie. Przy okazji sprzedawał też świeże i wędzone ryby. Pływające wieczorami duże łodzie oświetlane były lampionami. Obok przystani znajdowała się ciekawa budowla w stylu latarni morskiej³². Ludność żydowska najchętniej spędzała czas wolny w pobliżu tej części rzeki.

Największą popularnością w żydowskim klubie cieszyli się zawsze piłkarze, chociaż nie prezentowali szczególnie wysokiego poziomu sportowego. Często rozgrywali budzące dużo emocji mecze z miejscowymi i przyjezdnymi drużynami chrześcijańskimi³³. Zawodnicy „Makkabi” występowali początkowo w białych spodenkach oraz niebieskich koszulkach z białymi kołnierzykami i wypustkami przy guzikach na piersi. W późniejszym okresie w strojach biało-błękitnych (barwach zbliżonych do

³¹ Tamże.

³² Z. Jobda, *Biała w mojej pamięci*, Biała Podlaska 2000, s. 22-23.

³³ A. Turska, *Żydzi w Białej Podlaskiej w okresie międzywojennym w świetle polskich źródeł*, w: *Żydzi na Podlasiu*, red. Z. Chyra-Rolicz, R. Tarasiuk, E. Kopówka, Siedlce 2010, s. 293.

narodowych kolorów obecnego państwa Izrael)³⁴, z emblematem gwiazdy Dawida na środku lub z lewej strony koszulek.

O utworzeniu sekcji któregoś ze sportów zimowych nie ma informacji we wspomnieniach Wineberga. Wiadomo jednak, że w okresach zamarzania Krzny młodzież żydowska licznie bawiła się na rzecznej tafli, jeżdżąc na łyżwach. Zjeżdżano także na sankach i nartach z wałów w miejscowym parku — pozostałości po fortyfikacjach dawnego pałacu radziwiłłowskiego. Zorganizowano tam nawet tor saneczkowo-łyżwowy. W Białej Podlaskiej i najbliższej okolicy raczej nie występują wzniesienia umożliwiające uprawianie wyczynowego narciarstwa zjazdowego. W mieście było też kilka lodowisk. Najpopularniejsze znajdowały się przy szkole gimnazjalnej oraz przy wieży ciśnień na Woli, gdzie w soboty przygrywała orkiestra. Wstęp na miejskie ślizgawki był bezpłatny, natomiast szkoła pobierała opłaty w wysokości 10 gr³⁵. Z uwagi na istniejące wówczas możliwości oraz względnie wysoki poziom aktywności działaczy „Makkabi” można założyć, że ich zaangażowanie miało przełożenie również na organizację w klubie sekcji sportów zimowych. Jednakże dokumentujące żydowskie życie społeczne źródła pisane nie wzmiankują o tym.

Charakteryzując żydowskich sportowców bialskiego „Makkabi”, Wineberg stwierdził, odwołując się do idei „muskularnego judaizmu”: „To byli ludzie, którzy na co dzień używali młotka i piły, ale na których można było liczyć, gdy zaszła potrzeba «stwardnienia pięści»”³⁶. Właśnie spośród tych „ludzi o twardych pięściach”, w większości *nota bene* członków sekcji boksu, wybrano później komitet wykonawczy klubu. W jego skład weszli: Zalman Gottlieb, Falik Majerzon, Bunim Rubinsztein, Jakow Zeidman i Goldsztein (nie odnotowano imienia) — syn Szepesl Goldsztein³⁷.

Żydowski Klub Sportowy „Makkabi” miał do dyspozycji część należących do bialskiego kahału obiektów i terenów położonych w centrum miasta. Wineberg relacjonował: „Zaczęliśmy od ćwiczeń fizycznych na dziedzińcu Chaima Lewi Rubinszteina, na którym wówczas znajdowała się szkoła Jawne”³⁸. Później żydowscy sportowcy stwierdzili, że dziedziniec nie jest już wystarczający do bardziej zaawansowanych treningów z użyciem sprzętu, np. do ćwiczeń gimnastycznych. Działacze przenieśli więc niektóre zajęcia na „Janowskie Błonia” — zarządzane przez kahał tereny przy końcu ul. Janowskiej.

Mimo silnej motywacji ideowej typowym prozaicznym problemem żydowskich klubów sportowych funkcjonujących w Polsce okresu międzywojennego było bo-

³⁴ Z. Jobda, *Biała w mojej pamięci*, s. 25.

³⁵ Tamże, s. 21.

³⁶ N. Wineberg, *Maccabi*, s. 238.

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże.

rykanie się z brakiem lub słabym stanem boisk i pomieszczeń do ćwiczeń. Oprócz tego kłopotliwy był także permanentny niedostatek sprzętowy. Kwestie tego rodzaju nierzadko stawały się przyczyną szybkiego zakończenia działalności, albo wręcz jej niepodjęcia po formalnym zawiązaniu zrzeszenia sportowego³⁹.

W Białej Podlaskiej treningi najpopularniejszej sekcji klubu Makkabi — piłki nożnej (jej finansowanie pochłaniało blisko połowę budżetu ŻKS-u), odbywały się systematycznie na „Janowskich Błoniach”. Były to łąki położone na skraju miasta, wzdłuż otoczonego nieużytkami krańca ul. Janowskiej, przy trakcie prowadzącym do Janowa Podlaskiego. Żydowscy stolarze zamontowali na zaimprovizowanym tam boisku wykonane z drewnianych słupów bramki. Poza bocznymi liniami placu gry, w okolicy środka każdej połowy boiska, usytuowano ławki dla rezerwowych graczy, mieszczące również trenerów i działaczy. Wokół boiska stało też kilka rzędów ław dla publiczności. Na „janowskich” Błoniach rozgrywano również mecze kontrolne z lokalnymi drużynami (zarówno żydowskimi, jak i chrześcijańskimi) oraz oficjalne rozgrywki w ramach ligi żydowskiej⁴⁰. Z czasem miejską tradycją stały się coroczne piłkarskie mecze derbowe z miejscową drużyną złożoną z ludności chrześcijańskiej. Rozgrywano je latem po zakończeniu oficjalnego sezonu rozgrywkowego. Początkowo rywalem „Makkabi” była nieformalna reprezentacja mieszkańców miasta, drużyna złożona z niezrzeszonej białskiej młodzieży.

Żydowski Klub Sportowy „Maccabi” Biała Podlaska w odrodzonej Polsce

W końcu 1918 roku do Białej Podlaskiej przybyło Wojsko Polskie. Jednak na dłużej ulokowało się w grodzie nad Krzną dopiero w pierwszych dniach września 1922 roku. Powstał w mieście garnizonowy Wojskowy Klub Sportowy 34. Pułku Piechoty z sekcją gier zespołowych, m.in. piłki nożnej⁴¹. Od tej pory piłkarze białskiego „Makkabi” mogli sprawdzać swoje siły również w konfrontacji z drużyną wojskowych⁴². Sportowy poziom zespołów żydowskich i chrześcijańskich był zbliżony. Jedne i drugie występowały w najniższej klasie rozgrywkowej. Jednak podczas poszczególnych spotkań wyniki naprzemiennie zmieniały się na korzyść jednej z drużyn. Do remisów

³⁹ K. Śmiechowski, *Rozwój sportu żydowskiego w Polsce w latach 1918–1939*, „Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego”, 2005, nr 1–2, s. 78.

⁴⁰ N. Wineberg, *Maccabi*, s. 238.

⁴¹ C. Hince, *Piłkarskie dawne i małe kluby Białej Podlaskiej w latach 1918–2018*, Biała Podlaska 2018, s. 12.

⁴² WKS 34. PP rozgrywał mecze również z żydowską drużyną z pobliskiego Brześcia nad Bugiem, co odnotowano nawet w centralnej prasie sportowej (zob. *Rewia sportu prowincjonalnego*, „Przegląd Sportowy”, 7 (1927), nr 37 (330), 17 września, s. 6). Drugim mniejszym i słabszym sportowo klubem wojskowym w Białej Podlaskiej w latach 20. i pierwszej połowie następnego dekady był Wojskowy Klub Sportowy 9. Pułku Artylerii Polowej. Największy sukces piłkarzy WKS 9. PAL to zdobycie mistrzostwa miasta w 1934 roku (zob. C. Hince, *Piłkarskie dawne i małe kluby Białej Podlaskiej w latach 1918–2018*, s. 15).

dochodziło rzadko, ponieważ zwykle w meczach padało po kilka bramek dla obu stron. Nawet wyniki dwucyfrowe nie stanowiły wtedy żadnej sensacji. Oto jak rywalizację drużyny żydowskiej z chrześcijańską podczas jednego ze spotkań wspominał jeden z mieszkańców ówczesnej Białej Podlaskiej:

Do przerwy było już 6:0. Po przerwie nic się nie zmieniało, wynik meczu rósł i zastanawiano się — co będzie, jak Żydzi przegrają 12:0, czy będą rozbierać się do golasa i oddawać strój sportowy, bo tak nakazywały zwyczaje? [...] Mecz przegrali dwucyfrowo i się nie rozbierali⁴³.

Jako że od początku swojego istnienia WKS 34. PP funkcjonował w strukturze również niedawno utworzonych Okręgowych Związków Sportowych, to wśród licznych obiektów budowlanych realizowanych wówczas w Białej Podlaskiej przez wojsko znalazły się też korty tenisowe i stadion sportowy usytuowany przy ul. Warszawskiej (wcześniej 11 Listopada)⁴⁴. Podobnie jak niektóre inne obiekty wojskowe, m.in. świetlica i kino, stadion udostępniany był także klubom cywilnym — w formie wynajmu, a także mieszkańcom miasta — przede wszystkim młodzieży. W latach 30. XX wieku na stadionie przy ul. Warszawskiej bialska drużyna miejscowej wytwórni samolotów KS „Lot”, w ramach rozgrywek A i B klasy Poleskiego ZOPN, podczas kilku sezonów wielokrotnie rywalizowała z zespołem ŻKS „Makkabi” z Brześcia nad Bugiem. Działo się tak, mimo że „Lot” dysponował własnym boiskiem przy ul. Sportowej na Woli. Przykładowo — jak odnotowało miejscowe czasopismo „Głos Społeczny” — 29 kwietnia 1934 roku w meczu towarzyskim „Lot” uległ tam brzeskiemu „Makkabi” 1:3⁴⁵. Boisko „Lotu”, chociaż było otoczone niewielkimi trybunami, to jednak nie miało zaplecza. Szatnie dla zawodników urządzano w pobliskiej Szkole Powszechnej nr 3 przy ul. Zielonej, skąd zawodnicy mieli około 100 m na plac gry⁴⁶. Dla drużyny żydowskiej taki marsz mógł być nie tylko nieprzyjemny, ale także niebezpieczny, szczególnie w przypadku jej zwycięstwa. Jednakże zdarzało się to raczej rzadko. Kibicowskie obyczaje łagodziło wówczas to, że kibice idąc na mecz, mniej byli zainteresowani samym wynikiem, a bardziej zwracali uwagę na dramaturgię spotkania i towarzyskie aspekty z nim związane. Jeden z ówczesnych kibiców wspominał później, że spotkania bialskich ekip chrześcijańskich — WKS czy „Lot”

---

⁴³ Z. Jobda, *Biała w mojej pamięci*, s. 25.

⁴⁴ C. Hince, *Piłkarskie dawne i małe kluby Białej Podlaskiej w latach 1918–2018*, s. 12 i 24. Drużyna piłkarska WKS 34. PP uczestniczyła w rozgrywkach najniższych lig. Klub przynależał pierwotnie do Lubelskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej, a od 1927 roku do Poleskiego OZPN z siedzibą w Brześciu nad Bugiem. Tamże, s. 12.

⁴⁵ *Sport*, „Głos Społeczny”, 2 (1934), nr 16, 1 lipca, s. 4.

⁴⁶ Z. Jobda, *Biała w mojej pamięci*, s. 24–25.

z drużyną żydowską „to nie były tylko zwykłe mecze piłkarskie, a spektakle sportowo-teatralne”⁴⁷.

Po powstaniu Polskiego Związku Piłki Nożnej bialscy Żydzi toczyli już boje na najniższym krajowym poziomie rozgrywkowym — w klasie okręgowej. Pierwszą futbolową drużynę ŻKS „Makkabi” Biała Podlaska tworzyło jedenastu graczy składu podstawowego i dwóch rezerwowych. Byli wśród nich: Abraham Blusztejn, Aszer Feigenboim, Berel Feigenboim, Szolem Gliksberg, Sane Karszenboim, Hinech Leberberg, Dawid Lemberger, Jerucham Lipietz, Chaim Heszl Malina, Mosze Rozenfeld, Aszer Rozenzweig, Berisz Rubinsztein, Mulie Urmacher⁴⁸.

Latem po uaktywnieniu sekcji pływackiej i wioślarskiej, żydowscy sportowcy często widywani byli nad płynącą przez miasto Krzną. Z kolei zimą na dobrze zamrożonej tafli utworzonej na powierzchni rzeki pojawiali się łyżwiarze i hokeiści. Wineberg odnotował w swojej kronice wydarzeń istotnych w działalności klubu:

Chodziliśmy na pływanie w pław i pływanie łódką. Naszym pierwszym instruktorem sportów wodnych był chrześcijanin z Woli (nie pamiętam jego imienia). Kiedy zakładaliśmy naszą orkiestrę, był on również liderem zespołu. Następnie naszym instruktorem został Szymon Blankleider, zwany Chudym⁴⁹.

Po pewnym czasie bialski ŻKS „Makkabi” ulokował się również w jednym z żydowskich budynków przy ul. Sadowej. Było to możliwe, ponieważ wielu starszych nieaktywnych już członków klubu, znanych w mieście ze swoich sportowych osiągnięć, pomagało pozyskiwać fundusze na finansowanie przedsięwzięć związanych z kulturą fizyczną. Dzięki temu klub opłacał czynsze za zajmowane pomieszczenia i dysponował środkami na zakup sprzętu treningowego. Ponadto zatrudniono kierownika drużyny piłkarskiej, który zarządzał nią organizacyjnie. Sporą część klubowego budżetu pochłaniały również koszty udziału w wyjazdowych zawodach⁵⁰. Duże znaczenie miało również sponsorskie wsparcie udzielane przez lokalnych przedsiębiorców. We wspomnieniach białczan zachowała się relacja z meczu żydowskiej drużyny dotycząca tej kwestii:

W międzyczasie Duwcie [pseudonim bramkarza — E.S.] walnął czapką o ziemię i poszedł z boiska. Sędzia przerwał mecz, a Żydzi prosili i błagali Dawida, żeby stał w bramce, bo jak się później okazało, to ojciec Duwcie finansował całą drużynę i Żydów obleciał strach, co będzie z drużyną, jak odejdzie bramkarz⁵¹.

⁴⁷ Tamże, s. 24.

⁴⁸ N. Wineberg, *Maccabi*, s. 238.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Z. Jobda, *Biała w mojej pamięci*, s. 25.

Z czasem, dzięki hojności zamożnych sponsorów, klub mógł sobie nawet pozwolić na założenie orkiestry dętej, która podczas zawodów wspierała kibiców dopingujących zawodników. Wineberg wspominał:

Dzięki tym starszym członkom nawiązaliśmy kontakt z żołnierzami żydowskimi i nieżydowskimi w armii niemieckiej i zanim żołnierze opuścili miasto, za niewielką sumę mogliśmy kupić różne instrumenty orkiestrowe⁵².

Według relacji Wineberga, kiedy Niemcy opuścili miasto, zapanował chaos, strzelaniny i grabieże. Powstała wówczas cywilna milicja miejska, w której znaczącą rolę odegrali członkowie bialskiej „Makkabi”⁵³.

W listopadzie 1918 roku, gdy do Białej Podlaskiej wkraczało polskie wojsko, na prośbę organizacji syjonistycznej powitała je orkiestra ŻKS „Makkabi”. Była to wówczas jedyna tego typu formacja w mieście. Jak nie bez zgryźliwości stwierdził Wineberg: „Choć syjonistom podziękowano bardzo uprzejmie, to dzień później fałszywie oskarżono ich o strzelanie z okna żydowskiego mieszkania na rynku”⁵⁴, ale sprawa ta szerzej nie jest znana. Z polskimi jednostkami przybył do miasta żydowski wojskowy nazwiskiem Jankowicz, który był członkiem warszawskiego „Makkabi”. Wcześniej został tam przeszkolony w zakresie organizowania kultury fizycznej i oddelegowany do pracy w charakterze instruktora do bialskiego klubu⁵⁵.

Wineberg relacjonował: „Uczył gimnastyki, prowadząc zajęcia na różnorodnym sprzęcie. W tym również na niedostępnym wcześniej u nas, np. konia czy drabinek”⁵⁶. Na zajęciach w sekcji gimnastycznej Jankowicz wprowadził ćwiczenia na kółkach wiązanych i równoważni. Dzięki tym innowacjom żydowscy sportowcy szybko poprawili swoje wyniki. Wineberg emanował satysfakcją z sukcesów sportowych i społecznych. Stwierdził z radością:

Nie minęło dużo czasu, a osiągnęliśmy doskonale wyniki we wszystkich dyscyplinach. Pewnej soboty zorganizowaliśmy wieczór gimnastyczny. Publiczność była tak zainspirowana naszym występem, że objęła i pocałowała wielu z nas. Przez wiele tygodni ludzie w mieście mówili o naszym występie⁵⁷.

Triumfy święciła również orkiestra ŻKS „Makkabi”, która oprócz sekcji dętej wzbogaciła swoje instrumentarium o smyczki. Uczestniczyła we wszystkich wydarzeniach

---

⁵² N. Wineberg, *Maccabi*, s. 238–239.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Tamże, s. 239.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Tamże.

firmowanych przez organizację syjonistyczną i uroczystościach miejskich. Grała oczywiście podczas imprez sportowych, ale także na wieczorach tanecznych, a nawet w przerwach podczas spektakli bialskiego teatru amatorskiego. O jej sukcesach z wyraźną dumą ze swojego w nich udziału pisał Wineberg:

Mieliśmy bardzo udane wieczory muzyczne, a nawet mieliśmy zaproszenia od Mezritza [z Międzyrzecza], aby udać się tam z naszą orkiestrą. Ludność chrześcijańska zapraszała również naszą orkiestrę na ich wydarzenia⁵⁸.

W bialskiej orkiestrze żydowskiej grali muzycy amatorzy. Byli wśród nich m.in.: Abusz Lieberman, Aszerl Feigenboim. Mosze Rabinowicz, Friedman (z Gan-Eden), Izaak Miodek, Ruzal, Zszame (pseudonim), Leibl Lebenberg, Dawid Lieberman, Berisz Rubinsztein, Froike Friedman, Eliezer Aidltuch, Leibl Hoffer, Ariel Łomaz i oczywiście Nachman Wineberg. Orkiestra rozrastała się i doskonaliła swój repertuar muzyczny. W okresie jej istnienia kierowali nią kolejno: Szymon Blankleider, chrześcijański pracownik fabryki Raabego nazwiskiem Szenc i w ostatnim okresie żydowski wojskowy Gongaliński, z orkiestry wojskowej bialskiego garnizonu⁵⁹.

Członkowie bialskiej „Makkabi” aktywnie wspierali organizację syjonistyczną w jej działalności propagandowej. Chętnie udzielali się podczas wieców i imprez przed pierwszymi wyborami parlamentarnymi. Byli aktywni także podczas wielu innych syjonistycznych wydarzeń politycznych i społecznych w mieście⁶⁰.

Pięciolecie ŻKS „Makkabi” w Białej Podlaskiej Wineberg podsumował:

W roku 1921 „Makkabi” miało około 30 aktywnych uczestników i szereg innych członków, którzy wspierali nas finansowo. Budżet klubu pokryły opłaty członków, różne składki, które otrzymaliśmy, a także dochody z wieczorów sportowych i orkiestry⁶¹.

W latach 20. XX wieku na czele bialskiej „Makkabi” stał zarząd, w skład którego wchodził: dr Joel Zilberberg, dr Antoni Gelbard, Berisz Rubinsztein i Aszer Feigenboim. Natomiast drużynę piłkarską ŻKS „Makkabi” w tym czasie tworzyli: Aszer Rozenweig, Jerucham Lipietz, Hinech Lebenberg, Sane Karszenboim, Mosze Rozenfeld, Dovid Lemberger, Mulie Urbacher, Szolem Gliksberg, Abraham Blusztein, Berel Feigenboim, Chaim Jakczak Mał, Chaim Jakczak Mendl i B. Kalendarz⁶².

---

⁵⁸ Tamże, s. 240.

⁵⁹ Tamże, s. 241.

⁶⁰ Tamże, s. 240.

⁶¹ Tamże.

⁶² Tamże, s. 240.

W tym okresie liczba członków znacznie przekraczała 100. Sekcjami sportowymi zarządzali instruktorzy Hoffer i Rubinsztajn. Przeprowadzono niezliczoną ilość wycieczek⁶³. Niestety o dalszym funkcjonowaniu bialskiej „Makkabi” i czasie oraz bliższych okolicznościach jej zakończenia brak szczegółowych informacji. Wineberg — kronikarz ŻKS „Makkabi” i archiwista organizacji syjonistycznej, na zawsze opuścił miasto w 1921 roku. Wyjechał do Stanów Zjednoczonych. Ostatnia źródłowa wzmianka o działalności bialskiej „Makkabi” pochodzi z 1927 roku, kiedy towarzystwo otrzymało miejskie wsparcie w postaci przyznanej przez bialskich radnych subwencji w kwocie 200 zł⁶⁴. Innych oficjalnych informacji brak. Poza wspomnieniami Wineberga milczą na ten temat również dostępne źródła prywatne. Jego relacja z działalności „Makkabi” jest *de facto* jedynym śladem istnienia i co najmniej dziesięcioletniego funkcjonowania organizacji i klubu sportowego na terenie miasta.

Zakończenie

Z dobrego stanu i systematycznego rozwoju bialskiej organizacji „Makkabi”, mimo okresowych kryzysów, można wnosić, że przetrwała czas światowej zapaści gospodarczej z końca lat 20. XX wieku. Brak informacji w oficjalnych źródłach o działalności ŻKS „Makkabi” w następnej dekadzie może wynikać z narastającej w tym okresie dyskryminacji Żydów w sferze publicznej. Wiadomo natomiast, że w latach 30. XX wieku funkcjonowało w Białej Podlaskiej Żydowskie Towarzystwo Sportowe „Szomria” („Straż”)⁶⁵, które mogło być powiązane z „Makkabi” lub stanowić jego kontynuację w nowej formule. Jednakże nie są znane żadne dokumenty, które mogłyby rzucić na tę kwestię więcej światła.

Możliwe, że działalność bialskiej organizacji „Makkabi” zakończyła dopiero II wojna światowa. Tak było w przypadku najbliższego ŻKS-u z Brześcia nad Bugiem, a także białostockiego i innych podlaskich klubów żydowskich zrzeszonych w związku „Makkabi”, które dotrwały do 1939 roku. Wraz z wybuchem wojny rozgrywki sportowe zawieszono, a żydowskie kluby już nigdy nie wznowiły działalności. Nawet jeśli nie zostały formalnie rozwiązane, to ich działalność samoistnie wygasła.

---

⁶³ Tamże.

⁶⁴ A. Turska, *Żydzi w Białej Podlaskiej w okresie międzywojennym w świetle polskich źródeł*, s. 293.

⁶⁵ Z. Jobda, *Biała w mojej pamięci*, s. 25.

Bibliografia

- Blecking D., *Marxismus versus Muskeljudentum. Die jüdische Sportbewegung in Polen von den Anfang bis nach dem Zweiten Weltkrieg*, „Sport Zeit”, 1 (2001), Nr. 2, s. 31–52.
- Bogusz A., *Żydowskie stowarzyszenia sportowe Łodzi 1897–1939*, Łódź 1992.
- Gawkowski R., Braciszewski J., *Historia polskiej piłki nożnej*, Warszawa 2012.
- Hall D.E., *Muscular Christianity. Embodying the Victorian Age*, Cambridge 2006.
- Hince C., *Piłkarskie dawne i małe kluby Białej Podlaskiej w latach 1918–2018*, Biała Podlaska 2018.
- Jobda Z., *Biała w mojej pamięci*, Biała Podlaska 2000.
- Johnson P., *Historia Żydów*, tłum. M. Godyń, M. Wójcik, A. Nelicki, Kraków 1998.
- Kowieska U., *Działalność żydowskich klubów sportowych w II Rzeczypospolitej*, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1999, nr 1–2, s. 87–93.
- Laskiewicz H., *Sport robotniczy*, t. 6: *Robotnicza kultura fizyczna w Polsce w latach 1918–1939*, Warszawa 1971.
- Małolepszy E., Drozdek-Małolepsza T., *The State of Research on the History of Jewish Minority Sports in Poland in the Interwar Period*, „Scientific Review of Physical Culture”, 3 (2013), no. 2, s. 65–82.
- Mierzwiński H., *Biała Podlaska w latach 1918–1939*, Biała Podlaska 2010.
- O historii żydowskiego sportu w Lublinie*, z P. Nazarukiem rozmawia A. Rozwałka, 9.04.2018, <https://radio.lublin.pl/2018/04/o-historii-zydowskiego-sportu-w-lublinie/> [dostęp: 11.02.2021].
- Rewia sportu prowincjonalnego*, „Przegląd Sportowy”, 7 (1927), nr 37 (330), 17 września, s. 6.
- Rokicki J., *Początki żydowskich organizacji sportowych*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego”, 1998, nr 4, s. 62–78.
- Rokicki J., *Żydowski ruch sportowy i turystyczny w Polsce w pierwszej połowie XX wieku*, „Dzieje Najnowsze”, 39 (2007), z. 1, s. 115–119.
- Selzer J., *Renesans sportu żydowskiego*, w: *Almanach żydowski*, Lwów 1937, s. 327–328.
- Sport*, „Głos Społeczny”, 2 (1934), nr 16, 1 lipca, s. 4.
- Śmiechowski K., *Powstanie i rozwój struktur sportu żydowskiego na ziemiach polskich (1896–1939)*, w: M.W. Bleda i in., *Machabeusz sportu. Sport żydowski w Krakowie*, Kraków 2012, s. 41–68.
- Śmiechowski K., *Rozwój sportu żydowskiego w Polsce w latach 1918–1939*, „Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego”, 2005, nr 1–2, s. 77–84.
- Śmiechowski K., *Utworzenie Wszechświatowego Związku „Makkabi” i Igrzyska Makkabejskie*, „Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego”, 2005, nr 1–2, s. 64–71.
- Śmiechowski K., Niewczas M., *Powstanie i rozwój żydowskiego ruchu sportowego na ziemiach polskich do roku 1918*, „Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego”, 2005, nr 1–2, s. 72–76.
- Tomaszewski J., *Zarys dziejów Żydów w Polsce w latach 1918–1939*, Warszawa 1990.
- Turska A., *Żydzi w Białej Podlaskiej w okresie międzywojennym w świetle polskich źródeł*, w: *Żydzi na Podlasiu*, red. Z. Chyra-Rolicz, R. Tarasiuk, E. Kopówka, Siedlce 2010, s. 287–304.
- Urban R., *Sport żydowski*, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1999, nr 1–2, s. 132–133.
- Wilczyńska B., *Święta wojna*, „Znak”, 2015, nr 716, s. 82–87.
- Wineberg N., *Maccabi*, w: *Sefer Biala Podlaska*, red. M.J. Feigenbaum, Buenos Aires 1953 (reprint Tel Awiw 1961), s. 238–241.
- Zaborniak S., Król P., *Pogranicze mniejszości narodowych: niemieckiej, ukraińskiej i żydowskiej w kulturze fizycznej w Polsce przed 1939 r.*, „Kultura Fizyczna”, 12 (2013), nr 1, s. 41–57.

Fot. 1. Drużyna piłkarska ŻKS „Maccabi” Biała Podlaska.

Źródło: N. Wineberg, *Maccabi*, w: *Sefer Biala Podlaska*, red. M.J. Feigenbaum, Buenos Aires 1953 (reprint Tel Awiw 1961), s. 240.

Fot. 2. Orkiestra białskiego „Maccabi”.

Źródło: N. Wineberg, *Maccabi*, w: *Sefer Biala Podlaska*, red. M.J. Feigenbaum, Buenos Aires 1953 (reprint Tel Awiw 1961), s. 239.

Fot. 3. Pierwszy komitet wykonawczy ŻKS „Maccabi” Biała Podlaska z 1916 roku.

Źródło: N. Wineberg, *Maccabi*, w: *Sefer Biala Podlaska*, red. M.J. Feigenbaum, Buenos Aires 1953 (reprint Tel Awiw 1961), s. 238.

Fot. 4. Komitet wykonawczy ŻKS „Maccabi” Biała Podlaska z początku lat 20. XX wieku.
Źródło: N. Wineberg, *Maccabi*, w: *Sefer Biala Podlaska*, red. M.J. Feigenbaum, Buenos Aires 1953
(reprint Tel Awiw 1961), s. 239.